

UOT 82 (091)

G.R.Qəmbərova

*AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu
ms.gulnar_babayeva@mail.ru*

TEYMUR ATƏŞLİNİN “STALİNQRAD CƏHƏNNƏMİNDƏ 95 GÜN DÖYÜŞƏN TÜRK” MEMUARINDA MİLLİ İSTİQLAL İDEYASININ İNİKASI

Açar sözlər: milli istiqlaliyyət, mühacirət, Stalinqrad savaşı, azadlıq, ədəbiyyat

Mustafa Teymur Atəşli Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatının görkəmli simalarından biridir. Məqalədə Teymur Atəşlinin memuar janrında yazdığı əsərdən, həmin əsərdə milli istiqlal ideyalarının əksi problemindən bəhs olunmuşdur. Stalinqradda üç ay boyunca əsrin faciəsini yaşayan insanlar məhv olmuş, mənəvi böhrana məruz qalmışlar. Teymur Atəşli müxtəlif döyüş səhnələrində iştirak edir, hər döyüş əməliyyatı zamanı fərqli vəziyyətlərlə qarşılaşır. Bütün bunlar onun xarakterinin açılmasına, bir şəxsiyyət, vətəndaş kimi milli kimlik hissələrinin formalaşmasına vəsİLə olur. Bu məsələlərə baxış tərzinin aşkara çıxarılması tədqiqatın əsas vəzifələrindəndir.

Məqalədə Teymur Atəşlinin həyat yoluna ümumi nəzər salınmış, onun bu savaşa idealları uğrunda mübarizəyə qalxmasına səbəb olan amillər açılmışdır. T.Atəşlinin istiqlaliyyət mücahidi kimi çıxışı, əzmkar fəaliyyəti araşdırma mövzusu olmuşdur.

Г.Р.Камбарова

ОТРАЖЕНИЕ ИДЕИ НАЦИОНАЛЬНОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ ТЕЙМУРА АТЕШЛИ «95 ДНЕЙ ИЗ ЖИЗНИ ВОИНА ТЮРКА В СТАЛИНГРАДСКОМ АДУ»

Ключевые слова: национальная независимость, эмиграция, Сталинградская война, свобода, литература

Мустафа Теймур Атешли является одним из выдающихся деятелей азербайджанской эмигрантской литературы. В статье рассказывается о произведении Теймура Атешли, написанном в жанре мемуаров, о проблеме отражения идей национальной независимости. В Сталинграде в течение трех месяцев люди, пережившие трагедию века, убивались, подвергались моральному кризису. Теймур Атешли принимает участие в различных боевых сценах, сталкиваясь с различными ситуациями во время каждой боевой операции. Все это может способствовать раскрытию его характера, формированию национальной идентичности как личности гражданина. Раскрытие этих вопросов является одной из основных задач исследования.

В статье дается общий обзор жизненного пути Теймура Атешли и объясняются факторы, побудившие его бороться за свои идеалы в этой войне. Цель этой статьи – исследовать Т.Атешли как самоотверженца независимости, его настойчивую деятельность.

G.R.Gambarova

**REFLECTION OF THE IDEA OF NATIONAL INDEPENDENCE IN THE
WORK OF TAYMUR ATESHLI "95 DAYS FROM THE LIFE OF A
WARRIOR TURKISH IN STALINGRAD HELL"**

Keywords: national independence, emigration, Stalingrad's war, freedom, literature

Mustafa Teymur Ateşli is one of the outstanding personality in the Azerbaijani emigration literature. In the article discussed literary work in the genre of memoir written by Teymur Ateshli, the problem of national independence ideas in the same book. For three months in Stalingrad, people living in the tragedy of the century were killed, they were exposed to a moral crisis. Teymur Atesli takes part in various combat scenes, facing different situations during each combat operation. All these events can open his character, shape national identity sense as a citizen. Disclosure of these problems is one of the main tasks of our research.

In the article general overview glanced at Teymur Ateshli's life, and explained the factors that led him to fight for his ideals in this war. T. Ateshli's activities as a patriot, his willable action was a matter of our article.

Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı ədəbiyyatımızın həmişə diqqət mərkəzində olmuş tərkib hissəsidir. Mühacir yazıçılar haqqında xeyli araşdırmalar aparılmış, sanballı tədqiqat işləri yazılmışdır. Lakin bununla belə, mühacirət ədəbiyyatının elə problemləri var ki, hələ də tam öyrənilməyib. Biz bu məqalədə Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatının simalarından olan Teymur Ateşlinin memuarından, həmin əsərdə milli istiqlal ideyalarının əksi problemindən bəhs edəcəyik.

Azərbaycanda milli istiqlal ideyalarının inkişafı XX əsrin əvvəllərində, yəni Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması dövrünə təsadüf edir. “Azərbaycan” ideyası, azərbaycançılıq ideyası böyük coğrafi ərazidə intişar tapır, bizim soykökümüzün tarixi ilə çağdaş dövr arasında bir vəhdət yaranır. “Bədii amilin ideoloji fikrə, ictimai tərəqqinin tarixinə ən güclü təsiri fenomeni baş verir və demək olar ki, AXC ziyalılığın təmsilçisi olan bir qurum kimi formalaşır. Onun rəhbərləri hamısı ali təhsilli, yüksəkixtisaslı elm, ədəbiyyat, mədəniyyət xadimləri, ziyalılar idilər və bir qismi bilavasitə bədii yaradıcılıqla da məşğul olurdu” [4, s.19].

“Hüriyyət” qəzetinin 15 yanvar-28 fevral tarixlərində çap olunmuş məqalədən Teymur Ateşlinin həyatı və fəaliyyəti haqqında müəyyən məlumat

əldə etmək mümkün olur. O, İkinci Dünya Müharibəsi zamanı milli birliklərə qoşularaq almanlar tərəfindən ruslara qarşı mübarizə aparır. Ruslara qarşı əks mövqedə olmasının səbəbi var idi. Ruslar Teymurun ailəsinə işgəncə vermişdilər. Onun anası iki oğlu ilə birlikdə Bayıl həbsxanasına məhkum edilmiş, ailənin sonbeşiyi olan Teymur 1923-cü ildə elə həbsxana divarları arasında dünyaya göz açmışdı. Teymurun həyatının ağır keçməsinə baxmayaraq o, ali məktəbə qəbul olur. 1942-ci ildə isə hərbi xidmətə çağırılır və təhsili yarımçıq qalır.

Müharibə zamanı bolşevik rejiminə qarşı vuruşan Teymur orduda göstərdiyi şücaətə görə baş leytenant vəzifəsinə qədər yüksəlir. Alman ordusu tərəfindən Stalinqrad cəbhəsində döyüşən Teymur ruslara əsir düşsə də, sonra öz azadlığına qovuşur. Türkiyədə, Adapazarı adlı yerdə məskunlaşan Teymur burada müxtəlif qurumlarda çalışır, tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərir.

Teymur Atəşli haqqında araşdırma az olsa da, Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatını dərin və hərtərəfli tədqiq etmiş dəyərli alim Nikpur Cabbarlı 2014-cü ildə işıq üzü görmüş “Azərbaycan mühacirət poeziyası” kitabında T.Atəşliyə həsr olunmuş ayrıca portret yazıya yer vermiş, onun həyat və ədəbi fəaliyyətindən bəhs etmişdir. O, yazır: “1961-ci ildən başlayaraq T.Atəşli Adapazarı “Axşam Xəbərləri Qəzeti”ndə yazı işləri müdiri vəzifəsində çalışır, eyni zamanda bu qəzetdə “Xalqdan bir səs” sütununda milli ruhlu şeirlərini dərc etdirir” [3, s.96].

Teymur Atəşlinin “Stalinqrad cəhənnəmində 95 gün döyüşən türk” adlı memuarı 1956-cı ildə yuxarıda adını qeyd etdiyimiz qəzetdə ardıcıl olaraq dərc olunmuşdur. Bu əsərdə hadisələr İkinci Dünya müharibəsi zamanı Stalinqrad cəhənnəmində cərəyan edir. Üç ay boyunca davam edən amansız döyüşlər nəticəsində insanlar əsrin faciəsini yaşamış, minlərlə insan məhv olmuşdur. Teymur Atəşli bu döyüşə qoşularkən alman ordusu tərəfindən iştirak edirdi. Çünki yalnız bir amal uğrunda vuruşurdu: düşmənlərdən qisas almaq.

Stalinqrada doğru irəliləyən alman əsgərləri döyüşə nikbin əhvali-ruhiyyədə gəldirilər, çünki onlar bir-birinin bir sıra qələbələr qazanmışdılar. “Stalinqraddakı müqaviməti qırsaq, dörd alman ordusu Qafqaza doğru irəliləyəcəkdi. Mən indidən o əziz torpaqların qoxusunu hiss etdim”, deyən T.Atəşlinin bu sözlərində Vətən eşqi, Vətən həsrəti ifadə olunub. Uzaqdan dağların uca zirvələrini görəndə Teymur Atəşli doğma Azərbaycana qovuşacağı anın tez zamanda ola biləcəyini xəyal edərək o duyğu ilə yaşayır. Müharibənin çətinliklərini görəndə, dəhşətlərini yaşayan, min bir əzab-əziyyətə dözən əsgərlər bu qədər məşəqqətlərə baxmayaraq ruhdan düşmür, şən əhval-ruhiyyəli şərqiylər ifadə edirlər: “Rostovdan ayrılarkən öylə nəşəliydik ki, hər bə getdiyimiz aqlımızın kənarından belə keçmiyordu. Yol boyunca Lili Marlen şərqiisini oxuyur, əllərimizlə və ayaqlarımızla tempo tutuyorduk. Nəşəli və həyatı xatırladan bir şərqi idi bu. Hər kəliməyi söylərkən aqlıma bir çox xatirələr gəliyordu. Bənim

kimi, silah arkadaşlarının aynı hayallərlə kafaları dolu olaraq bu şarkını söylədikləri muhakkakdı” [1, № 2768, s.4]. Bunlar da səbəbsiz deyildi. Çünki əsgərlərin qəlbində, milli vətənpərvərlik duyğusu, azadlıq amalı həddən ziyadə idi. Onlar Vətənin azadlığı uğrunda çarpışan, milli istiqlal ideyalarının daşıyıcısı olan fədailərdir. Cəhənnəmi xatırladan səs-küy, müdhiş, arası kəsilməyən partlayışlar, aclıq, səfalət bu müharibə qəhrəmanlarının döyüş əzmini qırmır, əksinə, Vətənə qovuşmaq arzuları onları daha da ruhlandırır.

On iki saat davam edən fasiləsiz döyüşlər zamanı ordu yorulmasına baxmayaraq bitkin hala gəlmişdi. Lakin buna baxmayaraq döyüşlər davam edir, heç bir çətinlik onların mübarizə əzmini qıra bilmirdi.

Teymur Atəşli döyüşlərin birində rəşadət göstərərək 70-dən çox rus əsgərini məhv etmiş, yaralanmış bölük komandirini ölümdən qurtarmışdı. Bu şücaətinə görə o, orgeneral Paulyus tərəfindən Almaniya ordusunda yüksək mükafat sayılan Eisenkreuz nişanı (Dəmir xaç) ilə təltif olunur. Lakin bir müsəlman olaraq bu nişanı taxmaq ona heç xoş olmur: “Qan və atəş dəryası içində başıma bir də bu “dəmir xaç” nişanı dərdi çıxdı. Hər almanın sevə-sevə və böyük bir iftixar duyaraq daşıyacağı Eisenkreuz nişanını taxmadığımı görür və anlarırsa, bana müdhiş qızacaqlardı. Halbuki, gördüyüm dini tərbiyənin təsiriylə vələvni ən böyük şərəf payəsini də daşısa, bir xaçı papazlar gibi boynuma taxıb, dolaşmaq ağırım gidiyordu. Çox güc bir vəziyyətdəydim. Uzun boylu düşündükdən sonra Qurani-Kərim üzərinə yəmin edərək Demir Xaçı boynuma taxmaya qərar verdim. Berlindəki yəmin mərasimində müfti əfəndi tərəfindən bana hədiyyə edilən Qurani öpüb bağrıma basdıqdan sonra: “Allahım, beni affət! Nasıl bir badirenin içində olduğumu sən daha iyi bilirsin. Bən müslüman olaraq doğdum, canımı yinə müslüman olaraq al!” deyərək nişanı boynuma taxdım” [1, №2772, s.4].

Nikpur Cabbarlı “Azərbaycan mühacirət nəsrini” monoqrafiyasında Teymur Atəşlinin haqqında bəhs etdiyimiz əsərdən bəhs etmişdir. O, burada milli istiqlal hərəkatının əks olunmasından bəhs edir, həm də əsəri geniş şəkildə təhlilə cəlb edir: “Xoşbəxtlikdən bu nişan bir sıra hallarda, xüsusilə, soydaşlarının alman əsirliyindən xilas edilməsində Teymurun karına gəlir. Əsir düşərgəsinə gələn Teymur öyrənir ki, burada almanlar azərbaycanlıları da yəhudi zənn edərək güllələyirlər. O, düşərgə rəisi ilə görüşərək vəziyyəti anladır və soydaşlarının azad edilərək, könüllü surətdə ruslara qarşı vuruşmaq üçün Rostova göndərilmələrinə nail olur. Alman zabiti ilə bu anlaşmanın əldə edilməsində “Dəmir xaç” da öz rolunu oynayır. Beləliklə, Teymurun bu təltifi dolayısı ilə Azərbaycan istiqlal mücadiləsi üçün də faydalı olur” [2, s.58].

Teymur Atəşli əsgərlərlə düşərgəyə yola düşən zaman yol boyunca alman əsgərlərinin dəfn olunduğu məzarlıqları görür, ürəyində bu insanların acınacaqlı taleləri barədə düşünürdü. Onlar da Teymur kimi Vətəndən uzaq yerdə düşmənlə mübarizə aparır, həlak olurdular. Teymur isə ölmək istəmirdi. Çünki

o, intiqam hissi ilə yaşayırdı. Doğmalarının intiqamını almaq onun həyat amalına çevrilmişdi.

“Bən intiqam üçün yaşayırdım. Qayəm almanların qayəsinə bənzəyirdi. Bu Hansın, bu Lutzun, bu Liedkenin ruslarla nə alıb verəcəyi ola bilərdi? Halbuki mənim vəziyyətim başqa idi. Anamı, atamı və qardaşlarımı ruslar canavarca öldürmüşdülər. Mən bunun intiqamını almaq üçün yaşayırdım, vətənim qurtulmuş, yurddaşlarımı, din qardaşlarımı hürr görmək istəyirdim. Bəni bu cəhənnəm ortasında həyata bağlayan tək qüvvə, qanıma qədər sirayət edən intiqam duyğusu idi” [1, № 2773, s.4].

Döyüşdə fərqləndiyinə görə Teymura almanlar üç gün izn də verdilər: o bu fürsətdən yararlanıb istirahət edə bilərdi. Lakin Teymur həmin günləri yaxınlıqdakı bir əsir düşərgəsində keçirmək istəyir. O, rus dilini nisbətən yaxşı bildiyindən əsirlərlə söhbət etmək, mükəllimə zamanı yeni bir məlumat əldə etməyi düşünür. Həm də öz soydaşlarını görmək, doğma yurdu onlardan soraqlaşmaq ümidi ilə bu düşərgəyə yollanır. Ondakı intiqam hissi, vətən sevgisi, Vətəninin istiqlalıyyət arzusu onu bir an tərək etmir. Bu duyğular mübarizə əzmini daha da alovlandırır.

Əsirlərin arasında türkləri axtaran Teymur öz müəllimi Mənsur Hacızadə ilə rastlaşır. Ondən yenə öz həmvətənlərini xəbər alır, müəllimi isə almanların onları yəhudi zənn edərək qətlə yetirdiklərini ürək ağrısı ilə bildirir.

Teymur aclıqdan ancaq su və çörək istəyən əsirlərə də yardım edir, onun sayəsində ətraf kəndlərin yerli əhalisindən əsgərlər üçün yeyiləcək ərzaq məhsulları toplanılır. Əsirlər bir neçə günlük də olsa aclıqdan qurtulmuş olurlar.

Teymur Atəşli polkovnik Halerin tapşırığı ilə Krasnaya Zvezda küçəsində Nataşa Gavrilovnanı tapmalı, onu aldadaraq özünü qardaşının dostu kimi təqdim etməli idi. Onun məqsədi hiylə yolu ilə rus əsgərlərini qətlə yetirmək idi. Bu tapşırığı alan Teymur işin məsuliyyətini dərk etsə də, çox həyəcanlanır, işin öhdəsindən gələ bilməyəcəyindən qorxur: “Həm arxa-arxaya suallar sorur, həm məni əlimdən çəkərək götürürdü. Albay saati həməən verərək dönməmi əmr etmişdi. Fəqət əhbablığı irəlilətməyi də mənim öhdəmə buraxmışdı. Arxasından yürürkən ilk ağılıma gələn bu gözəl qızın ağılımı çələrək bəni gülünc bir adam halinə düşürə bilməsi ehtimalı oldu. Buna bənzər bir çox casus hekayələri oxuduğum üçün qəlbim titrəmədi deyil. Fəqət bən intiqam üçün yaşayırdım. Qayəmə vəsilə olmaq üçün tıpkı kommunistlər kimi kötü şeyləri yapmaktan belə çəkinməyəcəkdim” [1, №2782, s.4].

İntiqam almaq üçün vuruşan Teymur düşməne qarşı olan hirsini yalnız bu duyğu vasitəsilə söndürə bilərdi. Kommunistlər kimi pis şeyləri belə etməkdən çəkinməyəcəkdə, axı bu yol azadlığa, Vətəninin istiqlalıyyətinə aparən yol idi. Buna görə də bu yolda büdrəməməli, bir gözəlin hiyləsinə uymamalı idi. Nə qədər uzun müddət sevgidən, qadına qarşı olan hisslərindən uzaq düşsə də, intiqam hissi nəfsinə qalib gəlməli idi. Bu yolda çox iddialı olan Teymur sona

qədər öz məqsədinə doğru irəliləməyi, güclü olmağı bacarır, çünki o Vətən uğrunda vuruşurdu.

Polkovnik Halerden növbəti dəfə tapşırıq alan Teymur podpolkovnik Kalnofun başını kəsib ona aparmalı idi. Teymur ona verilən zəhəri əsgərlərin içkisinə qatıb onları öldürməyə müvəffəq olur. Ona kömək edən Nataşanı belə, zəhərləməli idi. Ancaq insanpərvərliyi bu vəziyyətdə belə onu tərک etmir, Nataşanın halına acıyaraq içkisinə zəhəri az qatır ki, ölməsin.

Humanistliyinə baxmayaraq Teymur düşmənə qarşı acımasızdı. Zəhərin miqdarını azaldaraq bir qızın ölümdən qurtulmasına çalışan Atəşli rus zabitlərinin başını kəsməsini, onları özü ilə götürməsini detallı şəkildə təsvir edir: “Vücutları daş kimi kəsilmiş rus subaylarının qafalarını kəsmək bunun üçün mənə çox ağır gəldi. Fəqət əlimdəki usturadan kəskin bıçaq sayəsində bu işi qısa zamanda yaptım. Sonra qızların entarilərinə bu qanlı başları iyicə sardıqdan sonra yarıbayın cəketinin içinə yerləşdirdim. Bıçağı silib çizməmin içərisinə yerləşdirdikdən sonra qafaları alıb, bitişik odaya geçtim” [1, № 2788, s.4].

Stalinqrad meşəsində təsadüfən bibisi oğlu ilə rastlaşan Teymur onu səsindən tanıyır, amma 17 il bir evdə yaşamalarına, bir masa arxasında oturub yeyib-içməklərinə baxmayaraq Müzəffər onun kim olduğunu bilmir. Bu dəhşətli savaşı, müharibə nəticəsində iki türk, iki qardaş bir-biri ilə düşmən oldu, qarşı-qarşıya durdu. Onların əqidəsi fərqli idi. Biri bolşeviklərə inanır, onların hakimiyyətini qəbul edir. Digəri isə onların iç üzünü bilirdi. Kommünizm, sosializm adı altında əslində hansı dolablar çevirdiklərindən xəbərdar idi. Müstəqillik, doğma Vətəni azad, suveren görmək, onu istiqlaliyyətinə qovuşdurmaq əzmində idi. Bu ziddiyyət, əks-baxış bucağı iki qardaşı düşmən mövqedə vuruşmağa sövq etmişdi. Müzəffər Teymuru Vətən xaini adlandırır, ona həqarətlə baxırdı. Lakin Teymur aralarındakı qohumluq əlaqələrindən dolayı ona yaxınlaşmaq, aralarındakı incikliyi, soyuqluğu aradan götürmək istəyir. Ona dostyana yaxınlaşıb evini, ailəsini xəbər alır. Çöhrəsindəki qəzəb saçan ifadəylə ona baxır: “Evdən, ocaqdan xəbərmi soruşursan itoğlu it, elə isə diqqətlə dinlə: sənəin vətən xaini olmağın, dədəmizin və sənəin dörd qardaşının qanına mal oldu. Hələ utanmadan, hələ sıxılmadan, xəbərmi istəyirsən?” İki rus siyasi komissarını öldürərək, qandırdığın iyirmi arkadaşınla almanların tərəfinə qaçdığın üçün bunun cəzasını dədən və qardaşların çəkdi. Dədəni asdılar. Cəsədini köpəklər kimi küçələrdə sürüyərək, qorxu ilə baxanlara “işdə xainlər yetişdirən qocalmış bir köpəyi görmək istəyirsizsə, diqqətlə baxın”, – dedilər. Dörd qardaşın da kimsənin xəbəri olmadan ortadan yox oldu. Xəstə olan amcanla bir amcazadəni sokak ortasında dayak ata-ata dolaşdırdılar və sonra da xalqa linç etdirdilər. Mən əsgər olduğum üçün ölümdən zorla qurtuldum. Sən həyatını qurtardın, amma sənəin üzündən yarım min insan o biri dünyanı

boyladı. İştə, sənə gözəl xəbərlər. İndi bəlkə daha çox sevinir, daha çox fərəhlənərsən?” [1, № 2792, s.4].

Teymur Müzəffərin ona olan nifrətinə baxmayaraq xalası oğluna qarşı amansız deyildi. Qardaşı qardaşa qarşı qoyan, onları bir-birinə düşmən edən, hətta qatilinə çevirən bu amansız müharibəyə lənətlər yağdırırdı. Bilməyərəkdən xalası oğlunu öldürmüşdü. Keçirdiyi hisslər qəribə idi. O, içindəki ağrını, kin-küdurəti boşaltmaq, bu hisslərdən qurtulmaq üçün ağlamaq istəyirdi. Amma bunların heç birini edə bilmədi. Vəziyyət ondan soyuqqanlı olmağı, baş vermiş hadisələrə biganə yanaşmağı tələb edirdi. O, hissiyatsız şəkildə Müzəffərin ölüb-ölmədiyini yoxlayır, onu dəfn belə etmədən orada qoyub gedir, çünki getməsə düşmən gülləsinə tuş gələ bilərdi...

Hücum əmri şəxsən Hitler tərəfindən verildiyindən orduda əsgərlər arasında bir ruh yüksəkliyi yaranmışdı. Teymur üçün bu xəbərlərin heç biri maraqlı deyildi. Onun almanlar tərəfindən vuruşmasına əsas səbəb vətəninə azad görmək, onu düşmən tapdağından azad etmək istəyi idi. “Alman ordusunda, alman uniforması geyərək, onlarla birlikdə ruslara qarşı savaşırdım, amma qayələrimiz, xəyallarımız və həyat düşüncələrimiz tamamiylə ayrı idi. Bən o anda qurtuluş ümidini, daha doğrusu, rusların qırmancı altında əzilən məmləkətimi qurtara bilmək fürsətinin ancaq almanların əlində olduğunu görürdüm.

Həyəcanım Stalinqradda qazanılacaq bir zəfərlə Qafqaz qapılarının bizə açılmasından doğurdu. Volqanı keçdikdən sonra uykularıma girən vətənimin yaşıl ovaları və qarlı təpələri bizə artıq görünəcəkdii” [1, № 2794, s.4].

1942-ci ilin oktyabrından etibarən almanlar döyüşdə çox fəallıq göstərmələrinə baxmayaraq itkiləri artmışdı. Ruslar cəbhəyə mütəmadi şəkildə qoşun yeridirdilər. General Sadkofun rus partizanları tərəfindən gizlicə öldürülməsi düşünülmürdü. Bütün baş verən bu olaylar alman əsgərlərini sanki məğlubiyyətə sürükləyirdi. Lakin sonradan Teymura məlum olur ki, general Sadkofun başı podpolkovnikin göstərişi ilə general Stettenhofer tərəfindən kəsdirilib.

Beləliklə, Teymur Atəşli almanlara güvənib onlar tərəfdən vuruşmağın da düzgün qərar olmadığını görür. O, bu orduda mənfur düşmənləri olan ruslardan intiqam almaq üçün vuruşur. Bu müharibə məğlubiyyətlə bitsə də, Teymur müəyyən qədər qəlbindəki qisas duyğusunu söndürməyə müvəffəq olur. Teymur Atəşli müəyyən qədər də olsa öz ideallarını reallaşdırmağa müvəffəq olmuşdu. O, ruslardan xeyli əsgərin ölümünə nail olmuşdur.

Teymur Atəşlinin ailəsində baş vermiş faciə onda intiqam eşqini daha da artırmışdı. Amma bu qisas hissi sonralar yüksək amal uğrunda mübarizəyə çevrilmiş, Vətən, millət, istiqlal, hürriyyət savaşına gətirib çıxarmışdı. T. Atəşliyə Azərbaycanın müstəqilliyə qovuşmasını görmək qismət olmasa da, hal-hazırda biz azad, suveren dövlətdə yaşayırıq. Bu azadlığı əldə etmək bizə

çətin, həm də baha başa gəldi, xeyli insan itkisi oldu, ancaq biz istiqlaliyyətimizi bərpa etməyə müvəffəq olduq. Bütün bunlara görə biz T.Atəşli kimi Vətənin igid oğullarına minnətdarıq.

Məqalədə T.Atəşlidən, onun müharibə dövründəki fəaliyyətindən bəhs olunsa da, həmin dövrdə millətinin taleyini düşünən, xalqın azadlığını hər şeydən üstün tutan bir çox ziyalılarımızın bu cür fədakarlıqları çox olmuşdur. Əsər bədii cəhətdən nisbətən zəif olsa da, milli istiqlal ideyasının inikasını təbii və dolğun olaraq oxuculara çatdırılmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Ateşli T.* Stalingrat cəhenneminde 95 gün döğüşən türk. “Hürriyyət” qəz., İstanbul, 1956, 15 ocak-28 şubat, saylar 2762-2812
2. *Cabbarlı N.* Azərbaycan mühacirət nəsr. Bakı: Elm və təhsil, 2011, 140 s.
3. *Cabbarlı N.* Azərbaycan mühacirət poeziyası. Bakı: Elm və təhsil, 2014, 120 s.
4. *Qarayev Y.* Cümhuriyyətə qədərki ədəbiyyatda milli intibah və istiqlal ideyaları. Azərbaycan xalq cümhuriyyəti (Ədəbiyyat, dil, mədəni quruculuq). Bakı: Qoliot Qkup QSC, 2009, 332 s.